

Odtwarzanie języka

Aleksandra Berkietta

Książka Klaudii Mucy Poiesis doświadczenia, poiesis tożsamości. Narracje o afazji to publikacja ważna, wpisująca się w nurt badań nad niepełnosprawnością, jak autorka tłumaczy angielską nazwę dyscypliny: disability studies. Przedmiotem badań Muca uczyniła złożony proces tworzenia narracji (poiesis) o afazji, reprezentującej osobiste doświadczenia choroby.

Na analityczny tryptyk składa się *Baltazar*. *Autobiografia* Sławomira Mrożka, poemat wizualny *Wotną przez Afazję* Karoliny Wiktor oraz *quasi*-autobiografia *Udar i przebudzenie. Moja podróż w głąb mózgu* autorstwa Jill Bolte Taylor, amerykańskiej neuroanatomistki, która doznała rozległego udaru mózgu i na własnym przykładzie obserwowała postępującą degradację zdolności fizycznych i poznawczych.

We wszystkich przypadkach analizowane narracje wymagały ogromnego wysiłku ich twórców: bezustannego odtwarzania przyczyn uszkodzenia mózgu, stopniowej rekonstrukcji języka oraz powolnego przywracania pamięci indywidualnej i wiedzy o świecie. Heroicznym wręcz zadaniem było nauczenie się od nowa ekspresji uczuć, w dużej mierze warunkowanych przez okaleczony afazją język.

Autorka przeanalizowała narracje afatyków w trzech głównych kontekstach. Zasadnicze pole interpretacyjne w książce Mucy stanowiły osiągnięcia neuronauk, dla których afazja to ważny obszar badawczy i punkt odniesienia do dalszych rozpoznań dotyczących funkcjonowania ludzkiego mózgu. Kolejny kontekst, uzupełniający dociekania literaturoznawcze, to badania lingwistyczne. Ostatnie pole odniesień wyznacza w książce antropologia. Reprezentowane przez Mucę interdyscyplinarne podejście pozwoliło jej zanalizować afazję jako egzystencjalny precedens i zarazem wieloaspektowy problem poznawczy, który – jak zauważyła autorka – wymuszał „skupienie się na najbardziej podstawowych dla funkcjonowania człowieka zagadnieniach, takich jak tożsamość i samoświadomość, język i komunikacja, doświadczenie choroby i procesu odzyskiwania zdrowia, znaczenie pamięci i przeszłości, czyli tego, co utraczone lub okaleczone w wyniku afazji”.

Muca przypominała najbardziej znane rozpoznania na temat afazji, m.in. Henriego

afazja
KLAUDIA MUCA
POIESIS DOŚWIADCZENIA
POIESIS TOŻSAMOŚCI

Klaudia Muca

Poiesis doświadczenia, poiesis tożsamości

Narracje o afazji

Gdańsk: Fundacja Terytoria Książki, 2019

217 S. : IL. ; 20 CM. – (AFAZJA)

Bergsona, Aleksandra Łurii, Olivera Sacksa oraz Marii Pąchalskiej, autorki obszernego kompendium dotyczącego omawianego zagadnienia (*Afazjologia*, 1999). Odwołała się również do postulatów humanistyki rozumiejącej eksplikowanych przez George'a Steinera, którego cytaty często pojawiają się na kartach książki jako glosa do rozważań lingwistycznych i neuropsychologicznych.

Trudno wyobrazić sobie książkę poświęconą narracjom tworzonym przez afatyków bez odwołania do klasycznych już dociekań Romana Jakobsona, zawartych w rozprawie *Dwa aspekty języka i dwa typy zakłóceń afatycznych*. Ten przełomowy tekst nie tylko wyeksponował rewelacyjne podówczas podejście uczonego, nobilitujące odstępstwa od powszechnie uznanych norm i szeroko rozumiane zjawiska nieprototypowe, do których należy afazja. Inspiracje reprezentowanym przez niego podejściem widać także w książce Mucy. Jego istotę dobrze oddaje fragment: „Wypowiedź zostanie uznana za błędną, jeśli zestawimy ją z wersją modelową, poprawną. Natomiast z perspektywy afatyka ta wypowiedź jest jedyną reakcją na postrzegane przedmioty czy zdarzenia. Innej wypowiedzi nie jest w stanie sformułować”.

Jakobson wskazywał dwa zasadnicze zakłócenia występujące u afatyków, które – znacznie uproszczając wywód rosyjskiego językoznawcy – można sprowadzić do zaburzeń na poziomie dwóch operacji wykonywanych przez każdego użytkownika języka: metaforyzacji (selekcji i substytucji znaków językowych) i metonimizacji (doboru odpowiedniego kontekstu wypowiedzi oraz ustanawiania relacji składniowych i semantycznych między znakami). Z tego powodu odzyskanie władzy nad językiem, głównym narzędziem poznania świata, a także ponowne opanowanie kodu do deszyfracji znaczenia słów to podstawowe czynności osób, które przeszły afazję. Jest to również pierwszy krok, który muszą wykonać, aby odzyskać dostęp do rzeczywistości w wymiarze społecznym i osobistym.

Badaczka w aneksie do opublikowanej rozprawy zawarła przeprowadzone przez siebie wywiady z Karoliną Wiktor oraz Jill Taylor. To bardzo wartościowa poznawczo część książki. Autorka oddała w niej głos bohaterom swojej monografii – osobom, dla których afazja i radzenie sobie z jej skutkami były doświadczeniami formującymi ich aktualną, choć zbudowaną na nowo samoświadomość. Odpowiadają oni na pytania autorki własnym, choć odtworzonym od podstaw językiem. ●